

105-6 և 224: — Գտանք աստ ի գրատան մերում Խլի օրինակ մի ձեռագիր շարական, որոյ յիշատակարանմ է այս. « Գրեցաւ եղամակաւոր տառս ի թուականութեամ հսոյց ԳՅԵ (1426) ի հոլակաւոր և յամադիկ դղեակս Թմոր՝ ընդ հոլականեալ Ս. Աստուածածնիս... ի լաւ և յըմսիր օրինակէմ մեծ և քաղ քարտուղարի Սոյ Գրիգոր ղարի՝ մականուն Խոլ կոչեցելոյ ։ Սոյն օրինակիս վերայ քարտատմամ կրկիմ ամգամ տպագրեցաւ ձայնաքաղ շարականն աստ ի վամս մեր ։

Ահաւստիկ ըստ կարի մերում՝ հեղինակաց այս մասին գրած խօսքերը հաւաքելով ամփոփեցար աստ. կը մնայ ընտրութիւնը և եզրակացութիւնը և ստոյգ որոշումը ձեռն տպատմամ ։

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՈՐ ԵՎԻԿՈՒՄՅԱՆ
1898 Սեպտեմբեր 22 ՏԵՐ ԾՈՎԱԿԱՆՆԵՍԱՆՑ
ԵՆԵՐԱՊԵՏ

Գերազանդեալ Սրբազանիս այս հռչակածը մեր քոյ էր մի ժամանակէ ի վեր, զոր հրապարակելու համար յարմար առիթ կը սպասէինք։ Եւ այժմ զայն Բագմալիայի ընթերցողաց ներկայացնելու ժամանակ՝ Սրբազանիս հաւաքած վկայութեանց վերայ մեզ կը մնայ մեր կողմանէ յաւելուել երկու կարճ դիտողութիւն միայն՝ իբր եզրակացութիւն։

Ա. ձոն Բարսեղ է դարուն ծանուցուած, և Մարկոսի մեկնիչն Բարսեղ ժ. Գ. դարուն, հարկ է որ զատ անձինք լինին։ Առաջինը չէ կարելի ի ժ. Գ. դար բերել միացնել երկրորդին հետ. որովհետեւ Վարդան պատմիչ, որ կը խօսի ձոնի մասին, ապրած է ժ. Գ. դարուն, մեկնչն յառաջ։ Եւ ոչ երկրորդը կրնամք տանել ձոնի հետ միացնել, ինչպէս վերապահաւ կ'ընեն Հ. Չամչեան և Մարկոսի մեկնութեան յառաջ. բանողը. որովհետեւ այս Բարսեղ ապրէն իւր անձն և իւր մեկնութիւնը կը կապէ ժ. Գ. դարուն հետ՝ ինքնագիր յիշատակարանին։

Բ. Խոլի Գրիգորի և Գէորգայ աշխատութիւնը շարականաց վերայ՝ պէտք չէ չփոխել ձոնի բրածին հետ։ Բարսեղը զատ Վարդանայ՝ շարականաց տեռակը և թիւը սահմանեց, զատելով պատշաճագոյնն այն բագմաթիւ շարականնէն. որ կային իւր ժամանակ. և այդ ընդարձակելուց Կոնստանտինոպոլիս Գէորգ, սրանեաց Առաջին եպիսկոպոսի յիշատակարանին համեմատ՝ որ կը յիշուի Սիսուանի մէջ, միայն « ուղղեաց » շարականը. այս ինքն այնպէս ըրաւ. « զի արուեստն առագանութեան խառնեալ լիցի յերգի յերգուն »։ Նոյնպէս էր և Գրիգորի աշխատութիւնը։ Եւ ահա այս գործը, կատարուած լի բառից և եղանակաց վերայ, բոլորովին տարբեր է յառաջնոյն։ Մեզ թուի՝ թէ նոյնպէս կը խորհէ Սիսուանի արքայ հեղինակն. եւ ինչպէս ձոնի անձն չեմք կարող միացնել մեկնիչ Բարսեղի հետ, նոյնպէս և ոչ նորա (ձոնի) աշխատութիւնը Գէորգայ Ա. Գրիգորի բրածին հետ։

Եւ ահա այս գործը, կատարուած լի բառից և եղանակաց վերայ, բոլորովին տարբեր է յառաջնոյն։ Մեզ թուի՝ թէ նոյնպէս կը խորհէ Սիսուանի արքայ հեղինակն. եւ ինչպէս ձոնի անձն չեմք կարող միացնել մեկնիչ Բարսեղի հետ, նոյնպէս և ոչ նորա (ձոնի) աշխատութիւնը Գէորգայ Ա. Գրիգորի բրածին հետ։

ԶԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԶԱՆՈՒԹՅՈՒՆՑ

ԹԻՔԱԶԱՅ ԹԵՐԹԵՐ

ԲԻԻԶԱՆԴԻՈՆ. — Զգուշութիւն քարոզելու է մեր ամէն այն գեղարուեստիկ կամ փառատնիչիկ գրագէտ անձանց, որք առանց տակուսին դպրոցական շարագրութեան անտպիր փորձեր կատարելու՝ հրապարակ կը նետուին։ Այո՛ թող գգուշանան այն հեղինակները կամ գրագէտները՝ որոնք անփորձ արդի անաշտ քննադատութեան՝ անմիակ երկերով կ'ուզեն ծառայութիւն մը մատուցանել հայ գրականութեան։ Այս գգուշութիւնը կը փոխէ « Բիւզանդիոն » ի (թիւ 822) ռուսահայ թղթակիցը, իւր տեղացի գրական գործիչներու մասին։ Փննադատութիւն մի միայն գրուածքի գրիչ կ'ընդունի հայ հասարակութեան ծանօթ Աղայեան, Պապեանցը, Նիւրուանդատ, Մուրացան, Փափաքեան. ու կը պարտաւէ Լ. Մանուէրեան, Ա. Մատթեան, Դ. Իմմիւրեան, Ար. Միսիթարեան, Պ. Մոնոպեան, Յարութիւն Թումայեան, Ա. Ատէրեան, Ա. Ահարսեան և Արարիկ։ Փննադատութիւնը պարտք ունի խալ ու յանդուգն գրիչները քննադատական անկողնակալ գրչով պոռչացնել, ուղղել. բայց սակայն անշուշտ կը ներուի մեզ ըսելու, թէ « Բիւզանդիոն » ի այս թղթակցին քննադատականը՝ սաստիկ անաշտ կը գտնենք։ Նոյն թղթակցին հետ ընդհանուր հայ գիտուն գոտակարգը կը ճանչնա իրեն գրուածած Հեղինակներու գովելի համբաւ, բայց պիտի չհանդուրժէ իրեն հետ պարսաւելու այն գրիչներն զորս ինքը կը պարսաւէ և կ'անտանէ։

« ... որոյմեկի գրական հիւանդներ, որոց երես եմ տալիս թերթները »։

Սխալած չենք, եթէ ըսենք թէ իւր պարսաւած գրիչներէն ոմանք նոյն իսկ մի փայլուն ապագայ կը խոստանան ինչպէս Սատուրեան, Ատրպետ, Աշարոսեան և այլն, որոնք չեն գրական-հիւանդներ, այլ առողջ գրիչներ, որք և գուցէ ժամանակին գրիչ թիւիկներ եւս լինին: Ընդհանուր ռուսահայ թերթներ այս քննադատուր պարսաւած գրիչները կը դրուատեն. (թէեւ քիչ կը շափազանց) բայց այսու, ոչ երես կու տան, այլ քաջալերիչ ծառայութիւն մի կը մատուցանեն:

« Իւրաքանչիւր թերթ — կը գրէ քրդակիցը — տաղանդաւոր ու նշանաւոր է համարում միայն այն գրողին, որի գրուածքը տալում է իր թերթին մէջ. իր արբանեակի իւրաքանչիւր գրուածքը մա հուշակում է տաղանդալից, որքան որ մա ինքնը ամհամ ամհոտ »:

Կ'անխաւիւրք եթէ ըսենք թէ քննադատիս այս խօսքը ճշմարտութենէ զուրկ է, այսպիսի լրագրական հիւանդութիւն մը, անմխիթաբական է յայտնեյն, որ այժմ ընդհանրապէս ճարակուած է թերթներու մէջ:

Պ. Քննադատը իւր յօդուածին մէջ հակակիւ լեզուով կը խօսի Մշակի, Մոռքի, Նոր քարի ու Տարագի վրայ և միմիայն կը համարի զազարուած Արձազանք լրագրի վրայ. քննադատն « Արձազանք » եւս է:

ԱՐԵՎԵԼԻՔ. — Երբ ընթերցողները ախորժով կը թերթեն և մի Հետաքրքրական աշխուժով կը կարգան այն երկիրներու պատմութիւնը որ առասպելներու վրայ կադապարուած է, կը բացազանչեն. ահ, ո՛ր էր թէ մենք ալ նոյն երկիրներու զաւակները ըլլայինք, նոյն երկիրներու բնակիչն, կամ գոնէ պանդուխտն, այն երկիրներուն որոց չէնքերը ոսկիներով շինուած է և ադամանդներով զարդարուած, ուր երկինքն ոչ անձրեւ, այլ թանկագին մարգարտներ կը տեղան, ահ, երբ բախտը ճո՛ւ պիտի նետէ գմեզ: Երբ մեր վանքին վրայ գրուած մի քանի յօդուածներ կը կարդանք, պահ մի կը յիշենք նոյն վիպականական երկիրները և կը տարկուինք Հարցներու, թէ արդեօք Ս. Ղազարու կղզւոյն պատմութիւնը նոյն « ռոմանգիկ » ներկերով գունաւորուած է. բայց « Արեւելք » ի մէջ երեւցած Անցորդը այնպէս կը կադէ. այո՛ կը կարծես թէ Արքիականը ոսկիներու ծով մ'է, որուն մէջ կը լողայ Հայ կղզին: Ո՛րչափ քարափոր միաբաններ ենք որ բանկունիս ալ մեր վրայէն չենք Հանք ու չենք Հագուեցներ մեր երախտագէտ ազգայիններուն! Մեր ոսկերու! կղզեակէն օգնութեան չենք Հասնիր մեր ազգին! Միա՛միտ ընթերցողը այսպէս պիտի մտածէ և

լաւ զաղափար պիտի չունենայ Ս. Ղազարի վանքին վրայ, եթէ անոր պատմութիւնը լուրջ պատմաբանէ մը լսած չէ կամ Անցորդին պէս Արքիականի Հայ կղզին ոչ տեսած ըլլալ և ոչ ձանցած, ու COURAGE ունենայ թիւր ու զէմ գրիչ չարժեյ նորա վրայ: Անցորդը Հետագայ տողերով նախ Ս. Ղազարու վրայ ունեցած Համակրանքն, յետոյ Հակակրանքն կը յայտնէ:

« Վեներտիկ Մխիթարեանց միաբանութեամբ համար մեծ գուրգուրանք մը ունիմ ես:

Արքիականի խորը կղզակ մը կայ գոր չեմ տեսած, և ձանցած երբեք, բայց որում վրայ հոգիս ամենաւ գրգռելով մը, ամենաւ հեշտամքով մը թխարախած է միշտ, Ս. Ղազարու վանքին կղզին է ասիկա »:

Բայց Համակրանքը չուտով Հակակրանքի կը փոխուի. որովհետեւ Ս. Ղազարի միաբանները, ըստ իւր կարծեանց և գիտութեան, ոսկիներու, ադամանդներու մէջ թափուած ազգային որբերուն օգնութեան չհասան:

« Վասնք մը որ Ղազարէմ տիտղոսն ունէր միայն, բայց Սամուէլ Մուրատի և Ռափայէլ Ղարամանլին զամը (???) մինչեւ ե՛րբ պիտի տեսէ այս միշտ տգիտութիւնը և ոսկիւն քնիմ մը չծգեց (?) այն զանծանակիմ մէջ գոր հայ զաւտաւցի որբուկը, արեքսաւոր՝ կ'երկնցմէր իրեն: Է՛յ, այս մարդիկը (ի՛նչ գեղեցիկ compliment) իրենց մեծախառնց մատենադարանի գրքերէն, որոնց մէջ Աւետարան ալ կայ, յուշ ու յուշիկ չեն պահեր »:

Եւ վերջապէս Համակրանքը Հակակրանքի և այն Հայոյանքի կը փոխուի. Աւետարանը յուշ յուշիկ չեն պահեր? Մենք գնեց պիտի չմեղադրենք սիրելի Անցորդ, մեր վանքի պատմութեան մասին տակաւին թանկ ու շուսփելի տգիտութեան մէջ թաղուած են Ձեր զաղափարներն, և զարմանալի չէ, փասն զի Արքիականի կղզին, ոչ տեսած էք և ոչ ձանցած: Ս. Ղազարի միաբանները որբերուն մասին Արքիականի աշխարհ մէջ լիազեցին իրենց գթութեան Հեծեծանքը, և առանց այլոց յուշարարութեան՝ օգնութեան Հասան այն որբերուն. զորս մտածող, սիրող կարծառող Անրեւն չառ ու չառ աւելի սիրած են. այս Ս. Ղազարու միաբանները անոնց օգնութեան Հասան, առանց Սամուէլ Մուրատի և Ռափայէլ Ղարամանլի գանձն ունենալու: և այն վարժարանի որ Արքիականի Հայ կղզիէն Հեռու քաղքին կեդրոնն է գետեղուած ու կը վայելէ Ձեր յիշած բարեխարսներու գանձն, միթէ չհասան որբերու օգնութեան. սոյն և ամէն մխիթարեան վարժարանները որք կը

գտնուին յԱրեւելս, պարագաներու պահանջման համեմատ ըստ փափաքանաց Ս. Ղազարու միաբաններուն չափելոցցին որք աշակերտներու թիւը և ըստ վարժարանի կարողութեան ոչ սակաւ որքեր իրենց խնամոց ներքեւ չափին: Բայց մեր Անցորդը անտեղեակ է, այս ամենուն և նոյն իսկ անտեղեակ կ'երեւի թէ Մխիթարեանները չնորհիւ իրենց գործունեութեան և խաղ բարեբարորդ ունին մի որքանոց ուր քսանի չափ երկսեռ հայ որբեր կը խնամեն ի Բէքանաթի ուշիմ ու գոհացուցիչ հսկողութեամբ. մեր Անցորդին այսչափ անցողակի տեղեկութիւն:

ԱՐՏԱՍԱՀԱՄԱՆ ԹԵՐԹԵՐ

ԱՆԱՀԻՏ. — Վերջերս արտասահմանի մէջ յաջորդաբար լոյս տեսան մի քանի հայ թերթեր, յորոց ոմանք զիսաւորի պաշտօնին կատարեցին և չուտով իրենց լոյսը ամփոփեցին թանձր խաւարին մէջ. նորերէն մնացին Բաւսաթ, Նոր կեանք, Անահիտ, Փռնիկ և այլն, որոնք անտարակոյս հայ գաղթականներու տոհմային գիտութիւնը, պատմութիւնը ու լեզուն վառ պիտի պահեն եթէ ունենան և կամ կարենան ունենալ երկար կեանք մը, որ փափաքելիք է: Մեր խօսքերն առանց տարածելու յիշեալ ամէն մի թերթերու վրայ, անոցմէ մին միայն Անահիտը սոյն էջերու մէջ ի նկատի կ'առնամք: — Պ. Զօպանեանի թերթը տակաւին չընտարակուած, նորա ուղղութեան ծրագիրը գեղեցիկ և գոհացուցիչ տողերով հրատարակուեցաւ գրեթէ ամէն հայ օրական և ամսական թերթերու մէջ: Մինչեւ ցարդ լոյս տեսաւ, նորա թերթին ութերորդ թիւը, բայց թէ խոտացուած ծրագրի իրագործումը կը գտնուի այդ պլաններուն մէջ, մենք այս հարցման պատասխանելու համար, պէտք ենք քննել իւր թերթերն: — Պ. Զօպանեան առաջին թերթէն սկսեալ մանաց իւր լրագրական հեղինակութիւնը աւելի ժողովրդական հանդիսացնել քան թէ բանասիրական. նա խոտացած էր իւր թերթէն անպակաս ընել, 2. Ս. Պառնեանի, Պամաճեանի, Մսերեանցի, Մէլէի բանասիրական յօդուածները, բայց տակաւին անոնք և ոչ նմոյշը տեսնուեցաւ: Պ. Զօպանեանի թերթն եթէ պարունակէր նաեւ այս հմուտ գրիչներու լեզուաբանական կամ ազգագրական յօդուածները, անուշտ իւր թերթի փառաց աստիճանը դեռ աւելի բարձրացուցած կ'ըլլար: Հայ ընթերցողներն անշուշտ գնահատած են Պ. Զօպանեանի կենսագրական յօդուածները զորս խնամքով և

մշակուած գրով հրատարակեց. ինչ որ մեզ կ'երեւի. Պ. Զօպանեան հայ գրականութեան աւերի նպաստած պիտի ըլլայ իւր կենսագրական և քաղաքական յօդուածներով, քան թէ այն անօգուտ վիպասանութիւններով, և անգաղափարական բանաստեղծութիւններով զորս մի քանի աշխատակից կը լնուեն իւր թերթի մեծ մասին մէջ. փափաքելի էր որ արագ. խմբագրապետը փոխան անոնց տար կրթիչ վիպասանական և գիտական յօդուածներ, զորս իւր գաղթավայրին մէջ շատ դիւրին է գտնել:

LAROUSSE (Revue encyclopedique). — Փարիզու հանրագիտակ հանդէսը՝ մի ամիսով յօդուած կը հրատարակէ ժամանակակից հայ մտենագրաց վրայ: Մխիթարական է որ մեր արտասահմանի գրագէտ գործիչները՝ մտնաւանք Զերազ ու Զօպանեան, մի դրուատելի եռանդով կ'աշխատին հայուն հանճարը ու հայուն գիտութիւնը ժանտեղանել Ներուպային: Վերոյիշեալ յօդուածն որ զարգարուած է անուանի ու միջնակարգ հայ հանճարներու ու գրագիտաց ընտիր կենդանացիր պատկերներով, Զօպանեանի գովելի գիտուն ու գործն է: Մեր ընթերցողաց նոյն յօդուածի մասին փոքր ինչ տեղեկութիւն տայն աւելորդ չենք համարիր:

Ըստ Պ. Զօպանեանի խօսքերուն, ժամանակակից մտաւորական իրաժեշտնորի առաջնակ մատենագիրք, դասական լեզուն այսինքն գրաբան կը գործածէին, և այս ուղղութեամբ կ'ուզէին շարունակել ինչ գրականութիւնը. և աւելի Վենետիկի Մխիթարեանները զայն գործադրեցին. Զօպանեան իրականութիւնը հաւատարմութեամբ կը պատմէ. Վենետիկի Մխիթարեանները այո՛ իրենց սկիզբէն միշտ ջնքով պաշտպան գտնուեցան նախնեաց գրական լեզուի ծաւալման և ընդհանրացման, բայց ընդգրկութիւնը և ժողովրդական մամուլը ծաւալումը, խոշորոտուն հանդիսացաւ նոյն դրուատելի ուղղութեան: — Մխիթար, ինչպէս և Զօպանեան կը հաստատէ, փորձեց ուսմիկն լեզուով զբոսը տարածել ժողովրդեան մէջ և առաջին անգամ աշխարհաբար քերականութիւն մը հրատարակեց: Թօղուածիս հեղինակը կը գրէ թէ Մխիթարայ աշակերտները անփոյթ եղան իրենց գիշտյոց գծած ծրագրին հետեւելու և աւելի դիւանագիտական և մի միայն հին լեզուով գրեցին: Շատ լաւ գործեցին: Եթէ մեր նախին միաբանները հետեւէին ուսմիկ ու խորոտուորտ լեզուի պաշտպաններուն, այս օր և նոյն իսկ յապագային իրենց հեղինակութիւնը պիտի չունենային բարձրաստիճան պատմաուելի արժանաւորութիւն մը:

եթէ զորօրինակ Բագրատունին իւր դասա-
կան ոտանաւոր թարգմանութիւնները և իւր
կրօն գործոց Հայկ Դիզաքցնը ժամանակի
աշխարհիկ լեզուով գրէր, արգեօք ընթերցողք
հոն պիտի գտնէին լեզուի ու բառերու թան-
կագին գանձարան մը, անդուզական գրու-
թեան ոճ մը, ուսգին և վառ չղուտարու-
թիւն մը. վերջապէս նոյա պիտի լինէին
արդի և ապագայ ոտանաւոր թարգմանչաց
և հեղինակաց մի և միակ ու անսայթաք ա-
ռաջնորդներ: Բագրատունիէն վերջը րազ-
մաթիւ տարիներ չըլեր են Հայ գրականու-
թեան վրայէն, և աշխարհաբար շնորհիւ
Հայ լրագրութեան, ըստ բաւականի կոկուեր
ու մարտերէն է, բայց սակայն արդի աշխար-
հաբարեան թարգմանիչը, եթէ փորձէ Կիւս-
կան Հոմերը թարգմանել, պիտի ունենայ,
կամ գոնէ պիտի մերձենայ Բագրատունեան
շնորհքին, և այս հարցման պատասխանը,
վարագործի ետեւն չէ ծածկուած, բաւական
է թերթերու ու զբոյններու մէջ գետնորւած
աշխարհաբար ոտանաւորներուն վրայ ալ-
նարկ մի տալ: — Այնքինք: Պ. Չօպանեան
իրբն ժամանակակից հեղինակներ կը յիշէ
Զամբանը, Ինճիհան, Աւգրեան, Բագրա-
տունի, Հիւրմիւլ, և կը յիշատակէ իրենց
երկերն որոնք Հայ գրականութեան ու Հան-
ճարի Հոյակապ շէնքերն են: Բայց Չօպանեան
կը գրէ որ նոցա այն ամէն երկերն, մի միայն
ազգին գրական դասակարգին վրայ արդիւնք
մ'ունեցան. նաեւ Հոս տկար է Չօպանեանի
գաղափարն. մեր նախնի միաբաններու եր-
կերն թէ ուսեալ ու թէ անուս ժողովրդեան
վրայ ունեցած են իրենց արգասիքն. Հայ-
րենեաց խորէն երբ իրբն մի ազգային ուխ-
տատեղի Հայ գեղընկերներ դիպուածով կու
գոն համարոյր մի տալու մեր վանդէ շմին,
նոցա լեզուին առակին արտայայտութիւն
կ'ըլլայ «Թժ մենք և մեր պսպկըն Զեզ կոռ
ձանկանք Շեր տպարանին հին և նոր գիր-
քերով»: Ճոր տեղ Հայ գեղընկեր ու դե-
ռուսը աւելի զբարբը կը Հասկնայ, քան
թէ բարեխոնեան աշխարհաբարը: Բայց աշ-
խարհաբարի և զբարբար խնդիրը շատ ա-
ռաձգական լինելով թողուցի որ կծիւն և դառ-
նանք Չօպանեանի յօդուածին միւս մասե-
րուն: Սոյն յօդուածին մէջ Նահապետը և
իւր Հանճարեղ երկերն մի առանձին խան-
դաղատանոք կը յիշուին. ուր Չօպանեան իւր
Համառօտ տողերովը յայտնէր է ծերունի Հայ
Հանճարը ծանոթացընել ներուպայտին: Զօ-
դուածագիրը մինչեւ Արիւն կը Հանցընէ Վե-
նետիկ մատենադարձ թիւր, և անէն առաջ
չերթար. գուցէ և սոյն յօդուածագիրը մի
քիչ Մշակի գաղափարական նեկտարէն Համ-

տեսած է, և Փայլաբանի, Նահնգագրի, ու
Սպանեանի շամանդաղին մէջ ընկղմելով, տն-
կարող կ'ըլլայ յիշելու Արիւնէն վերջը Ս.
Հապարի միաբաններու մէջ եղած ուրիշ հե-
ղինակներն, որոց ամբողջ կեանքը նուիրուած
է ի զարգացումն Հայկական դպրութեան և
մատենագրութեան:

Ուրախալի է որ Պ. Չօպանեան մոռացու-
թեան չէ զարկած նաեւ Վեննայի Մխիթա-
րեան միաբանները յորոց իրբն ազգային մա-
տենագրութեան ծառայող կը յիշէ Թոռնեան,
Քաթրեան, Գարագաշեան, Գեր. Այսրնե-
ան Արբանայրն և երիտասարդ Ճաշեանը.
և անյիշատակ կը թողու Քալէմեար և Մէ-
նէվիշեան Հայրերը որոնք իրենց բանասի-
րական գրելով ոչ փոքր ծառայութիւն մա-
տուցեր են արդի Հայ դպրութեան: — Պ.
Չօպանեան իրօրի տեղեկութիւն կու տայ
ԹուսաՀայ մատենագրութեան մասին և նոցա
մատենագիրներէն կը յիշէ Արտիւն, Պոս-
շեանց, Աղայանց, Նազարեան, Նալբան-
դեան, Բարխուդարեան, Շահինբեկեան, Ար-
գար Յովհաննէսեան, Բալասանեան, Պատ-
կանեան, Ռաֆֆի, Գամառ Քաթիպա, Էմի-
նեան և Արծրունին. ու ներուպայտի առջեւ
դեռ աւելի կը լուսաւորէ Արտիւնի, Ռաֆ-
ֆիի և Արծրունիոյ Հանճարեղ գործերն: Ուս-
տակներէն կ'անցնի թրքահայոց գրականու-
թեան և մտքի գործիչներուն, յորոց նշանա-
ւոր դէմքերն ծանոթացընելու վերջը անփոյթ
չըլլար մի քանի պարզ գրագէտներն ալ յի-
շելու:

Որչափ որ Չօպանեանի ներկայ յօդուածն
ունի ինչ ինչ կէտեր որ անկողմնակալ և
ուղղադատ գրէ՛ գուրկ են, բայց սակայն
յարգելի յօդուածագիր ինքն է առաջինն
որ այսպիսի արդիւնաւոր աշխատութեան չմի
կը ձեռնարկէ. գնահատելի է Հայ լրագրու-
թեան սրբաշար արբանեակին այս յօդուածը.
փափաքելի էր որ չլգաղբէր յամիրդարբ
Եւրոպային ծանոթացընելու այն տանի նշա-
նաւոր Հանճարներու կենսագրական պատ-
մութիւնը, զոյս լոկ անուամբ կը յիշէ իւր
ներկայ յօդուածին մէջ:

ՀԱՆՌԵՍ ԱՄՍՈՐԵԱՅ. — Հանդես ամ-
սօրեան իւր ներկայ թերթէն (թիւ 7) ցոյց
կու տայ որ ըստ իւր թերթի ծառայման
«Ճշիւր տեղեկոյթիւն կոռ տայ ճաշ-գրական
նորքեան վրայ» և այս խոստման իրագոր-
ծումը կը տեսնենք Թորգոմեանի Հնախօսա-
կան յօդուածին մէջ ուր գրուած է.

«Ամիրտովլաթայ մահոմաթ թուականը (1496
դեկտ. 8) յաւերժացնող յիշատակարանն բո-
լորովիմ կը պակսի Պալաթի ծնուագրիմ մէջ,

ինչպէս մասն ուրիշ շատ օրինակներում մէջ։ Այս կարեւոր թուականն առաջին անգամ յայտնեց Մեծ. Ա. Տուրիկեան 1890ին, բայց խոշոր սխալով մը՝ 2 փոխանակ Զի։ Երկրորդ անգամ հրատարակեց 1893ին մեծամուծ Զ. Դ. Վ. Ալիշան, իւր Հայկական բռնաբանութիւն [քաղաքականութիւնը սիրելի է կամ անորոշելի է Թորգոսեանի, ուստի մերուի մեզ ըսելու թէ չէ բռնաբանութիւն այլ բռնաբանութիւն] յառաջարկումն մէջ, որ Յայտնաւ լոյս տեսան է Բագմալիք շանդեհիմ մէջ, սակայն փորձիկ սխալով մը, զոր Զ. Դեւ. Յովնանեան ալ չէ ուղղած։ Իսկ Զ. Դ. Ալիշան Զեմ. թուականը, հրատարակելով 1497 թուականին համապատասխան է զրէ, որ միշտ չէ, վասն զի (Զեմ) 945 + 551 հաւասար է 1496ի, և ոչ 1497ի »։

Ուրեմն սխալը կամ ճիշդ չեղածը մի տարուան տարբերութիւնն է. ապրիլ ամի քերն նաշառանգական յառաջդիպումն է մասնաւոր ապրիլն մեր ճամբարատարում քննադատները. այսքան շատաչ Որատարու միայն կրնայ վարձատարել « մեծացն լիբրիոյ յերկուսն է ծննդն ուսկլիմ ծաղրկից »։ — Պարոն Թորգոսեանի կը հարցընենք, թէ մեր Հայ թուականն Ջեմ զոր Հ. Ալիշան նշանակեր է թէ է Բռնաբանութեան և թէ Բագմալիքի մէջ, իսկ ընթերցողը 1497՝ կը հասկնան, թէ 1496. միթէ Ջեմ = 945 + 551 հաւասար չէ՞ 1496ի։ Բայց տեսնուի Թորգոսեանի պիտի առարկէ թէ ինչո՞ւ 1497ի համապատասխանուած է. արդեօք պիտի կարենանք համոզել մեր քննադատը՝ որ այդ տպագրութեան սխալ մ'է. և նոյն սխալը յանգէտս սպրդեր է նաեւ ի Բռնաբանութեան, վասն զի միեւնոյն շարուածքն էր որ առանց ցրուելու տպագրուեցաւ Բռնաբանութեան համար։ Խնդիրը դեռ աւելի պարզելու համար, մեր պատկանելի Մերուներին ձեռքն եղած Ամիրտուլիթայ վրայ գրած իւր ուսումնասիրութեանց ուշադրութեամբ աչք կը նետենք, նա կը թերթէ և կը տեսնենք զանազան էջերու զանազան զբերու մէջ, որ Ամիրտուլիթայ մարմեր երազական թուականներով արձանագրած է 1496 ամէն տեղ։

Կը յարգենք Պ. Թորգոսեանի Հայ թշխականն հմտալից կենսագրականները բայց ոչ իւր բնութագրութիւնները։

Հ. Ս. ՆԵՐՍԷ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՄԻՍ

15 ՅՈՒՆԻՍ

ԱՆԳԵՂԻԱ

Պէտք է զննատան Հոնկ-Քոնկի մէջ Անգղիացւոց զէմ ապստամբութեան փորձ մը եղաւ, սակայն Անգղիա 5000 զինուոր փութով հասցընելով՝ նուաճեց զայն, և անկէջ օգուտ չաղելով Գառուռնի ալ տրեց։ Իսկ Փէքինէ ի Գանձով երկաթուղւոյ զործին շաւական զնառհառուցին ապստամբը։ — Վիկտորիա թագուհին իւր ծննդեան 80ամեայ տարեդարձին առթիւ Քէնսինկլընի գեղեցիկ պալատը իւր ազգին նուիրեց։ — Անգղիա իւր շահագիտական զործերը կը յարմարցընէ Թրանսպալի մէջ ալ. և Լորտ Քիշըրը զուցէ աշնան դարձաւ ի Սուսան արշաւէ, որ զհաջորդեցի վիճակի մէջ է այժմ. — վասն զի իւր առաջին արշաւանքը առանց վարձուց չլնաց։

ԳԱՂԱՔԱՆ

Գաղղիա դեռ եւս Տրէշիլուի խնդրով զբաղած է, որ զինքը ըստ ճաւակների կը խռովէ. և մայիս 18ին այս շփոթութեան վրայ կ'աւելնայ ի Փարիզ 5800 թիթաբերաց զորահաւաք, որք վերջապէս կը զիջանին Տրէփիլիի աղբիցութեան առջեւ (թէպէտ յետոյ թուականի աւելցաւ), որ նոյն աղբիցութիւնը ցուցուց իւր վճարական զործով Ալեքսիոյ հակահրէական խնդրոյն մէջ՝ պաշտպանելով Լաֆէրրիէր զաւառապետը։ — Տրէշիլուի դատին վերաքննութեան ի նպաստ կը խօսին մայիս 29ին Պալլէյ Պիտրէ և Մանո զբարձարն։ Հակահրէական կողմը սաստիկ զայրացաւ, և այդ զայրացման արդեւնք է Օթէյլի զեպքը՝ յորում Լուպէ մեծապէս նախատուեցաւ։ — Փիքար վերջապէս ազատեցաւ, իսկ Տրէշիլու Սքանախով մայիս 10ին մեկնեցաւ ի Գալլիանայէ. և Ջուլարձաւ ի հայրենիոյ։

Ի ՏԱԼԻԱ

Մայիսի մէջ կաղմուեցաւ նոր պաշտօնարան՝ որոյ գլուխ ընտրեցաւ Վիգորնի Վենուսթա. Ալեքսիոյն զօրացան, և Քանեպարոյ շատ կրօնացուց Ջինստանի խնդրոյն պատճառաւ։ — Իտալիոյ թագաւորն պատասխանեց Մենեւիքի թղթոյն. և ցարդ սահմանադրւոյ խնդրն

ԲԱՆԱՍԵՐ. — ՆՈՒՄԱՍԿԱ ԲՈՒՄԱՍԿԱ. կոն համընդ։

Գին է 20 ֆր. — Հասցէ՝ M. BASMAJIAN.

112. B-d. Rochechouart

PARIS